

ია ჯიქია

ტერმინოლოგიური პრობლემები განათლების ევროპულენოვანი სტანდარტების ქართულენოვან თარგმანებში

ენობრივ ფონდში მიმდინარე მუდმივი ცვლილებები ერთგვარ შიშს იწვევს საზოგადოებაში, ლინგვისტებში, მეტადრე პურისტებში. ამ საკითხებთან დაკავშირებით განსხვავებული მოსაზრებები არსებობდა და დღესაც არსებობს. ანგლო-ირლანდიელი მწერალი ჯონათან სვიფტი წერდა: “მე ვერ ვხედავ ენის მუდმივად ცვლილების საჭიროებას” (ჯ. სვიფტი 1712:16). იგი ენაში განხორციელებულ ცვლილებას “ლინგვისტურ კორუფციას” უკავშირებდა და სოციალურ “დაცემად” მოიაზრებდა. ევროპულ ლინგვისტურ ტრადიციაში ენას ადარებდნენ ბიოლოგიურ სხეულს, რომელიც იზადება, მწიფდება, ეცემა და კვდება. განსხვავებული აზრი აქვს ანთროპოლოგ ჰარიეტ ჯოზეფ ოტენჰეიმერს, რომელიც ამბობს: სანამ ენას ადამიანები იყენებენ, ის განიცდის გარკვეულ ცვლილებებს” (ჯ. ოტენჰეიმერი 2009: 276).

სოციალურ პროგრესს, ტექნოლოგიურ რევოლუციას, გლობალიზაციას მოაქვს ახალი საგანი, მოვლენა, სახელწოდებები, შესაბამისად, ქრება მათი აღმნიშვნელი ძველი ლექსიკა ან იგი იცვლის მნიშვნელობას. ლექსიკასთან შედარებით ენის გრამატიკული წყობა მდგრადია, თუმცა ისიც ვითარდება და იცვლება. ამის დასტურია ქართული მეტყველება, მედია, მწერლობა, თარგმანები. ვენის ცვლებადობის ამ ტიპს ხშირად ენობრივ ექსტრემიზმს უწოდებენ და იგი სპეციალისტთა დიდ ყურადღებას იმსახურებს.

ქართული ენა მუდამ არასასურველ გეოპოლიტიკურ გარემოში იყო მდებარეობის, პოლიტიკურ-ეკონომიკური სიტუაციების, სრულიად ქვეყნის ბედისწერის გამო. ქართული ენა არასდროს ყოფილა დაზღვეული უცხო ენათა გავლენისაგან. საბჭოთა სივრცეში საგანმანათლებლო სისტემის დაგეგმვა და ტერმინოლოგიის შექმნა რუსეთში ხდებოდა. საქართველო, როგორც საბჭოთა სივრცის ნაწილი, იზიარებდა ყველა დადგენილ ნორმასა თუ სტანდარტს. მთელი საბჭოთა სივრცისათვის გასაგები იყო საგანმანათლებლო ტერმინები: ჩათვლა, სესიები, ჩათვლის წიგნაკი, ასპირანტურა, დოცენტი, აკადემიკოსი, მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი და ა.შ.; რუსეთის მონოიდეოლოგია, რომელიც ახლდა სწავლების პროცესს, დასრულდა.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ რუსულმა დაკარგა პოპულარულობა, მაგრამ რუსულის გავლენა მაინც იგრძნობა. 90-იანი წლებისთვის საქართველოში გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკიდან შემოჰქონდა სასკოლო სახელმძღვანელოები.

თარგმანში ბევრი იყო გრამატიკული და სტილისტიკური შეცდომები და უზუსტობები, ქართულისათვის არაბუნებრივი კონსტრუქციები, მიუღებელი კალკები, ქაოსური ტერმინთშემოქმედება...

პოსტსაბჭოთა პერიოდში საბჭოთური ტერმინოლოგიური ინერციის პარალელურად ევროტერმინების გაუაზრებელმა შემოღებამ საქართველოს განათლების სფეროში ტერმინოლოგიური ქაოსი გამოიწვია.

1997 წელს საქართველო მჭიდრო კავშირს ამყარებს საერთაშორისო საგანმანათლებლო სისტემასთან და ერთვება ბოლონიის პროცესში. ბოლონიის დეკლარაციაზე ხელმოწერას წინ უსწრებდა ისეთი დოკუმენტების მიღება, როგორიცაა: უნივერსიტეტების დიდი ქარტია (1988), ლისაბონის კონვენცია (1997) და სორბონის დეკლარაცია (1998). ცხადია, ამ ფაქტმა გამოიწვია სახელმძღვანელო დოკუმენტის თარგმნის აუცილებლობა. ეს დოკუმენტები შემოდიოდა სხვადასხვა ენობრივი სამყაროდან ინგლისური, გერმანული, ფრანგული დედნების სახით, რასაც მოსდევდა ინტენსიური მუშაობა განათლების სამინისტროს შესაბამის კომისიებში. როგორც ვხედავთ, თითქმის ორი ათეული წელია ჩვენი ქვეყნის უმაღლესი განათლების სისტემა ექვემდებარება ევროგაერთიანების მიერ შემუშავებულ ე.წ. ბოლონიის პროცესს. თვით ტერმინი პროცესი მიუთითებს, რომ ტერმინთშემოქმედება ამ სისტემაში კვლავ მიმდინარეობს. მოგვეძალა ნასესხები ტერმინები და **ამ დაჩქარებულ სესხებათა უამს ქართული ტერმინთშემოქმედება ჩამორჩა დროის მოთხოვნებს.**

ბერძნულ-ლათინურ ძირზე აგებული ნასესხები ტერმინები. ბერძნულ-ლათინურ ძირზეა აგებული: სილაბუსი, კურიკულუმი, კვალიფიკაცია, ფრაგმენტაცია, მობილიზაცია, საპილოტე ჯგუფი, სტიმულირება, მონიტორინგი, აკადემიური წოდება /საპატიო დოქტორი, ემერიტუსი/, ინტერდისციპლინური ჯგუფი, პრეზენტაციების უნარი, ნოვაციური სწავლება, კაზუსი, ტესტი, ბონუსი, და ა. შ. თუ დავუკვირდებით შემოსულ სიტყვათა რაოდენობას, შევამჩმევთ, რომ მათი რაოდენობა საკმაოდ დიდია.

ტერმინოლოგიური დუბლეტები.

დუბლეტების წარმოქმნა სხვადასხვა ობიექტური მიზეზების გამო ხდება და არის მეცნიერების განვითარების ბუნებრივი შედეგი. ხშირად, ავტორი ქმნის ახალ ტერმინს, მიუხედავად იმისა, რომ ენაში არსებობს იმავე აზრის გამომხატველი ცნება. ზოგი ინდივიდუალური ტერმინი რჩება ავტორის ნაშრომში, ზოგი კი აღწევს სხვა სპეციალისტების მეტყველებაში და საზოგადოდ მიღებულ ტერმინთან ერთად იწყებს ფუნქციონირებას. ზოგიერთი ასეთი ტერმინი ფართოდ ვრცელდება და ტერმინოლოგიური სისტემის

მთავარი ნაწილი ხდება. წარმოადგენთ ტერმინოლოგიურ დუბლეტებს:

ვიზუალური მასალა და თვალსაჩინო მასალა, პრეზენტაცია და წარდგენა, ფინალური გამოცდა, დასკვნითი გამოცდა, საბოლოო გამოცდა და ფაინალი, ეკვივალენტობა და შესაბამისობა, რატიფიკაცია და ხელმოწერა, ადეკვატური ინფორმაცია და შესაბამისი ინფორმაცია, რელევანტური და შესაბამისი, აკუმულაცია და დაგროვება, დეფინიცია და განსაზღვრა; დეფინიციები, დესკრიპტორი და მახასიათებლები, ასევე აღმწერი; ინდიკატორი და მაჩვენებელი, კოოპერაცია და თანამშრომლობა, რეზულტატი და შედეგი და ა. შ.

მეცნიერების გარკვეული დარგები და მიმართულებები ითვალისწინებს ტერმინთა მოწესრიგების და სტანდარტიზაციის მიზნით დუბლეტების აღმოფხვრას ან მინიმუმამდე დაყვანას. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ამ მოვლენამ იმდენად ფესვი გაიდგა, რომ მასთან ბრძოლა საკმაოდ რთულია (სტანდარტიზებულ ტერმინთა სისტემაშიც კი გვხვდება ტერმინთა გაორმაგება), შესაბამისად, პრობლემის მოგვარება სახელმწიფო დონეზე უნდა დაიგეგმოს.

სიჭრელე ტერმინის თარგმანში.

უმაღლესი განათლების თანამედროვე პრაქტიკა ურთიერთგამომრიცხავი და არათანმიმდევრულია. თუ საბჭოთა პერიოდში ნორმატიული დოკუმენტები განმტკიცებული, გააზრებული იყო თეორიულად და აპრობირებული იყო პრაქტიკაში, მიღებული იყო ნორმად, დღეს ეს თანმიმდევრობა ირღვევა:

ქართულენოვან სივრცეში ყოველგვარი სამეცნიერო ანალიზისა და აპრობაციის გარეშე მკვიდრდება ბოლონიის პროცესის დოკუმენტებში გამოყენებული ტერმინები ან მათი კალკები.

1. განათლების სფეროში ყველაზე ხშირად გამოიყენება ტერმინი ვალიდატიონ თარგმანის რამდენიმე ვარიანტი: დადასტურება, აკრედიტაცია, ცნობა/აღიარება, ატესტაცია, შეფასება.

მაგ.,

- ა) „**მთელი სიცოცხლის მანძილზე სწავლის**“ სტრატეგიაშიწერია:

“არაფორმალურ (non-formal) და არაოფიციალური (informal) განათლების აღიარებას/ვალიდაცია”

- ბ) **დოკუმენტში „წინმსწრები განათლების აღიარება“** მიუთითებს არაფორმალური განათლების ატესტაცია (შეესაბამება ინგლისურენოვან ტერმინს “validation”) წარმოადგენს ცენტრალურ რგოლს

- გ) **განათლების სტანდარტულ კლასიფიკაციაში**წერია წინამდებარე დოკუმენტში ვალიდაციის ნაცვლად გამოვიყენებთ

ტერმინს: ატესტაცია. (ვფიქრობთ, ამ მაგალითებში ისინი სინონიმებად მოიაზრება).

2. benchmarks:

ა)სამიზნე მაჩვენებელი ბ) დარგობრივი მაჩვენებელი გ) შედარებისათვის სწორი ორიენტირის შერჩევის პროცესი; დ)

benchmark **statements**-დიდი ბრიტანეთის ორიენტირები/სტანდარტები.

3. **background** – 1. ბექგრაუნდი 2. წინაპირობა 3. ფონი

4. **feedback**- 1. უკუგება 2. უკუკავშირი

5. დომეინი და დომენი

სინონიმია და პოლისემია

დოკუმენტების თარგმნისას შეინიშნება ტერმინოლოგიური სინონიმია და პოლისემია. რამდენადაც ტერმინის ბუნება არაორაზროვნებას, სიზუსტესა და კონკრეტულობას მოითხოვს, სინონიმია/პოლისემანტიკა ტერმინის ნაკლად შეიძლება მივიჩნიოთ. სწორედ ამიტომაცაა გაუმართლებელი თანამედროვე დოკუმენტებში ერთსა და იმავე ტესტშიერთმანეთის გვერდით ისეთი ტერმინების გამოყენება, როგორიცაა:

1.საბაზისო და ძირითადი; კვლევითი,გამჭოლი, მენეჯერული, დისკურსული, გლობალური კომპეტენციები და სხვ.;

2. მულტილინგუალიზმის პარალელურად გამოიყენება პლურილინგუალიზმი

მაგ., სამუშაო შეხვედრის ფარგლებში განიხილება მულტიკულტურალიზმისა და მულტილინგუალიზმთან დაკავშირებული საკითხები. მაგ., სკოლის კულტურა-ღირებულებები, იდენტობა, პლურილინგუალიზმი და სხვ.

თვალი მივადევნოთ სხვა ენებს: **feedback** –უკუკავშირი:

რუსული: **обратная связь**,

ესპანური: **regeneración**,

გერმ.: **Rückgespräch** - დაახლოებით „უკან ლაპარაკს“ ნიშნავს.

ამკარაა, ტერმინ „უკუკავშირში“ **რუსული სიტყვის მოდელია**

გამოყენებული.

3. მოცილე ფორმებად გამხდარა მოწმობის აღმნიშვნელი საერთაშორისო სიტყვა სერტიფიკატი და სერტიფიკატი. სამოქალაქო განათლების ლექსიკონი ნორმად მიიჩნევს „სერტიფიკატს“, საერთაშორისო ენის ცენტრი კი გასცემს „სერტიფიკატს“, ასევე ატარებს „თრეინინგს“.

4. 2005 წ. თარგმნილ დოკუმენტში საგანმანათლებლო სტრუქტურების ურთიერთშეწყობა ევროპაში გამოიყენება, როგორც ექვივალენტობა და ეკვივალენტობა.

5. ასევე ისწავლება საგანი „ლოგისტიკა“, ხშირად მეტყველებაში ამბობენ „ლოჯისტიკა“.

იმ შემთხვევაში, თუ ქვეყნებში მეცნიერებისა და ტექნიკის დონე ერთნაირია, მთარგმნელმა უნდა იპოვოს უცხო ტერმინის ექვივალენტი, ან უნდა შექმნას ახალი ტერმინი. მართალია, დღეს ძალიან მოდურად ჟღერს სიტყვა **know-how** – *ნოუ ჰაუ*, რაც ნიშნავს „იცოდე, როგორ გააკეთო რამე სწორად“ (**the knowledge and skill to be able to do something correctly**) ან ცოდნის საიდუმლოს ფლობდე. ვფიქრობთ, არ არის იმის აუცილებლობა, რომ დამკვიდრდეს უცხო ტერმინი *ნოუ ჰაუ*, მის ნაცვლად შეიძლება *წარმოების, შექმნის საიდუმლო*.

ფრანგული სიტყვების თარგმანის თავისებურება

Savoir– დეკლარაციული ცოდნა

savoir-entre–ეგზისტენციალური კომპეტენციები გერმ.**savoir-entre** (ყოფნა)

savoir apprendre–სწავლის უნარი

savoir-faire–უნარები და ნოუ-ჰაუ

savoir–ფრანგული სიტყვაა და ნიშნავს ცოდნას.

ინგ. **Savoir faire** is knowledge of what to do and say and an ability to excel in social situations.

რუს. **умение; сметливость; сноровка; ловкость; секреты мастерства (transland); знание дела (transland).**

ვფიქრობთ, უფრო მისაღები ვარიანტია „საქმის ცოდნა“

enclave–ანკლავი

აშკარად ვხედავთ ენობრივ ექსპანსიას როგორც რუსულიდან, ისე ევროპული ენებიდან შემოსულ ტექსტებში. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჟესპანურიდან, გერმანულიდან, ფრანგულიდან ნასესხობანი ცოტაა და მათი გამოყენების სფერო შედარებით შეზღუდულია. ჩანს, რომ რუსულ ენაში დანერგილი ტერმინების ფორმები უცხოური ენების კალკს წარმოადგენს, მაგრამ ცხადია ისიც, ქართული ტერმინის შესაქმნელად უშუალოდ რუსული (ან რუსულად ადაპტირებული) სიტყვის მოდელია გამოყენებული და არა ინგლისურის, გერმანულისა თუ ფრანგულისა. რუსულის, როგორც შუალედური ენის დიქტატის, ზეგავლენა გაცილებით დიდია მიუხედავად იმისა, რომ განსხვავებულ პოლიტიკურ კურსსა და იდეოლოგიას მივსდევდით ბოლო ორი ათეული წლის მანძილზე. ეს პროცესი ალბათ გაგრძელდება, რადგანაც ლექსიკის შემოსვლის კუთხით ზღვრის დადება არ შეიძლება. იქმნება ახალი საგნები, ცნებები, ტერმინები, ძველი სიტყვა კი შეიძლება გაქრეს ან მისი მნიშვნელობა დავიწროვდეს. მით უმეტეს, რომ ჩვენი ქვეყანა კვლავ

გამოწვევების წინაშე დგას, რუსეთთან ურთიერთობა დათბობას იწყებს. კვლავ იცვლება აზროვნება. მთავარია მაინც ერთი: **ანგლიზაცია, რუსიფიკაცია სასურველი არაა ჩვენი ქართული ენისა და კულტურისათვის.** როცა საქმე გვაქვს ახალ ნასესხობასთან უმჯობესია პირდაპირი გამსესხებელი“ ენიდან ავიღოთ სწორი ფორმა და არა რუსულიდან ან რომელიმე შუამავალი ენიდან. მთლიანობაში კი მაინც საკუთარი ენის წიაღში უნდა მოიძებნოს შესატყვისი. ქართულ ენაზე უნდა ვიაზროვნოთ და ვიმეტყველოთ. ყოველ ენას აქვს თავისი გზა და გამოხატვის საშუალება. თითოეული ტერმინი, როგორიცაა: “creativity”, “implementation”, “cohesion”, “descriptor”, – (ეუთოს ტერმინები), ითარგმნება, შესაბამისად, ასე: კრეატიულობა, იმპლემენტაცია, კოჰეზია, დესკრიპტორი, რანჟირება, ევრისტიკული უნარები. თუნდაც ამ ბოლო პერიოდში დამკვიდრებული ე.წ. კოჰაბიტაცია. ამ სიტყვების ნაცვლად კი ჩვენ გვაქვს ისეთი სიტყვები, როგორიცაა: შემოქმედითობა, განხორციელება, გაგება, აღმწერი, თანაარსებობა, რომელიც გასაგებია ყველა ქართველისათვის, მთარგმნელისა და მკითხველისათვის.

კონცეპტუალურ და ტერმინოლოგიურ სისტემაში მთავარი ადგილი უკავია იმ ტერმინებსა და ცნებებს, რომლებსაც ახასიათებთ მეთოდოლოგიური პრინციპები. განათლების ახალი კულტურის ფორმირებაში, კულტურის მთლიან ცვლილებაში მთავარი გიდის როლს ასრულებს ლექსიკონი, რომელიც არის ზუსტი, გასაგები, თანმიმდევრული, ნორმატიული, სტილისტიკურად ნეიტრალური. სამწუხაროდ უნდა ითქვას, რომ მულტილინგვურ განათლებასთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია საქართველოში მოქმედი პედაგოგებისთვის ხშირად გაუგებარია. ამას მოწმობს თვით მულტილინგვურ განათლებასთან დაკავშირებულ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონის წინათქმა. **წარმოდგენილი თარგმნით-განმარტებითი ლექსიკონი ვერ აკმაყოფილებს იმ მოთხოვნებს, რაც ახლავს ამ ახალ პროცესს.** საჭიროა უფრო ზუსტი აღწერა იმ მიზნებისა და კონცეფციებისა, რასაც უმაღლესი განათლების სისტემა ემსახურება. ამავე დროს მნიშვნელოვანია უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების რეფორმის კონცეფციის პროექტის კრიტიკული ანალიზი. უნდა ითქვას, რომ დოკუმენტებში ხშირ შემთხვევაში მოტანილია სრულიად უფუნქციო მასალა. ხშირია აზრობრივი ტავტოლოგიები, გაუგებარია შინაარსი. (იქნებ “ვერგასაგებობა” არის კიდევ მიზანი?).

დღეს, როდესაც გლობალიზაცია მძაფრი საზოგადოებრივი პროცესია, მეტი ძალისხმევა გვმართებს, რათა შევინარჩუნოთ მრავალსაუკუნოვანი ქართული ენა, რომელმაც არაერთ კრიზისს გაუძლო. **დამოუკიდებლობა და თავისუფლება არ უნდა აგვერიოს**

ენის მიმართ უპასისმგებლო დამოკიდებულებაში, უპირველეს ყოვლისა, უნდა გვქონდეს საგანგებო კანონები და ინსტიტუტები, რომლებიც ამ საქმეს მოემსახურებიან.

ქართული სალიტერატურო ენა განსაკუთრებულ მოვლას, ყურადღებას საჭიროებს, ენობრივ-კულტურული ფასეულობებისა და ენობრივი უფლებების დაცვა ჩვენთვის პრიორიტეტული უნდა იყოს, რადგან „ერის ცხოვრება, მისი დიდება, მის ისტორია დაცულ არს ენით. რა ენა წახდეს, ერიც დაეცეს, წაეცხოს ჩირქი ტაძარსა წმიდას!“ (გრ. ორბელიანი).

დამოწმებული ლიტერატურა:

ჯ. სვიფტი 1712- A Proposal for Correcting and Ascertaining the English Tongue: In a Letter to the Most Honourable Robert, Earl of Oxford and Mortimer, Lord high treasurer of great Britain, Jonathan Swift 1712;

ელექტორული ვერსია

<http://ebooks.adelaide.edu.au/s/swift/jonathan/s97p/> (დამოწმებულია 2014 წლის 21 იანვარს);

ჰარიეტ ჯოზეფ ოტენჰეიმერი (Harriet Joseph Ottenheimer, *The Anthropology of Language: An Introduction to Linguistic Anthropology*, 2nd ed. Wadsworth, 2009) ;

ელექტორული ვერსია <http://books.google.ge> (დამოწმებულია 2014 წლის 21 იანვარს)

მულტილინგვურ განათლებასთან დაკავშირებულ ტერმინთა თარგმნით-განმარტებითი ლექსიკონი

http://www.ganatileba.ge/upload/text/geo/1253100210_MULTILING_VURI,%20Geo.pdf საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში „საქართველოს მთელი სიცოცხლის მანძილზე სწავლის“ სტრატეგია http://www.aeag.org.ge/data/file/231/07_H-ULLL.pdf (PDF) RPL –წინმსწრები (ადრე მიღებული განათლების აღიარება) (დამოწმებულია 2014 წლის 21 იანვარს) (PDF)

განათლების კლასიკური კლასიფიკაცია ICED -1997

http://www.geostat.ge/cms/site_images/_files/georgian/methodology/I SCED-1997.pdf (PDF) (დამოწმებულია 2014 წლის 21 იანვარს)

Ia Jikia

Terminological Problems in Georgian Translations of the European Standards of Education

S u m m a r y

After completing the Russian mono-ideology Georgia has taken pro-*Western course*. Now the Georgian education system is closely related to the **European Higher Education Area (EHEA)**-the Bologna process. **Georgia joined Bologna Process in 2005 at Bergen Summit**. The Bologna declaration was preceded by such documents as: Magna Chartum Universitatum (1998); Lisbon Convention (1997); Sorbona Declaration (1998). This has led to the need of translating the main documents of the *Bologna Process* from different languages: English, German, French, etc. *For this purpose the compilation of English-Georgian Multilingual Dictionary of Higher Education was initiated and* is now in progress.

Our research interests have focused on the translation of the Bologna Process documents.

With the spread of globalization and the Bologna process the problem of harmonization of terminology is up-to-date. We research the concepts, terminology, newly formed lexical units, terminological doublets, variants, full synonyms, language etiquette, orthographic variants and other problems of the language. Instead, the term is paraphrased, or hasty, tentative "translations" of the unknown terms are employed. It is important to analyze contemporary linguistic situation and determine which term has been established and standardized, which standards are approved by the state commission. This research will assist the unification of the norms through which the rich traditions of studying and functioning of the Georgian literary language will be continued.